

2 • 2023 • roč. XVI

PRO LP

Asociácia liečebných pedagógov

REVUE LIEČEBNEJ PEDAGOGIKY

Vydáva: PRO LP Asociácia liečebných pedagógov

Revue liečebnej pedagogiky je vedecko-odborný časopis PRO LP Asociácie liečebných pedagógov. Je určený liečebným pedagógom, pracovníkom v pomáhajúcich profesiách, študentom a ďalším záujemcom.

2 / 2023, roč. XVI

ISSN 1337-5563
ISSN 2730-065X /print/

REVUE LIEČEBNEJ PEDAGOGIKY

Vydáva: PRO LP Asociácia liečebných pedagógov

OBSAH

EDITORIÁL / EDITORIAL

Janoško, P.:2

ŠTÚDIE / STUDY

Lelovič, T.: *Inkluzívne vzdelávanie v materskej škole / Inclusive education in kindergarten*.....3

Z PRAXE / FROM PRACTICE

Hortová, A., P.: *V krajine polárnych líšok a inkluzívnych škôlok / In the land of arctic foxes and inclusive schools*.....11

Kiseliáková, K.: *Činnosť a vízia Slovenskej Alzheimerovej spoločnosti / Activity and vision of the Slovak Alzheimer's society*.....15

INFORMÁCIE / INFORMATION

Členská schôdza PROLP asociácie.....19

RECENZIE / REVIEW

Hornáková, M., Maronová, B., Kožlejová, Z., Gulyás, D.: *Čo naši študenti prečítali a reflektovali*.....20

Informácie pre prispievateľov / Informations for authors 24

Titulná fotografia: © Gabriela Rajniaková

REDAKČNÁ RADA

Čestná predsedkyňa redakčnej rady:
prof. PhDr. Marta HORŇÁKOVÁ, PhD.

Predseda redakčnej rady:
Mgr. Pavol JANOŠKO, PhD.

Zástupkyňa:
Mgr. Viera BOSÁKOVÁ

Vedecká garancia:
prof. PhDr. Marta HORŇÁKOVÁ, PhD.
prof. PaedDr. Milan SCHAVEL, PhD.
prof. PaedDr. Zsolt CSÉFALVAY, PhD.
prof. Heinrich GREVING, PhD. - zahraničná
spolupráca
doc. PaedDr. Jana MARKOVÁ, PhD.
doc. PhDr. Albín ŠKOVIERA, PhD.

Redakčná rada:
PaedDr. Monika STUPKOVÁ, PhD.
Mgr. Barbora VODIČKOVÁ, PhD.
Mgr. art. et Mgr. Martina ZUBÁKOVÁ, PhD.
Mgr. Zuzana FÁBRY LUCKÁ, PhD.
PaedDr. Erika KOVÁČSOVÁ, PhD.
Mgr. Petra MITAŠIKOVÁ, PhD.
Gabriela DUBOVSKÁ, MA.

Editor: Mgr. Pavol JANOŠKO, PhD.

Recenzenti príspevkov sú vyberaní vedeckou a redakčnou radou časopisu podľa charakteru príspevku. Za jazykovú úpravu zodpovedajú autori.

EDITORIÁL

Milé kolegyně a kolegovia,
milí naši čitatelia,

prinášame Vám ďalšie číslo nášho profesijne orientovaného časopisu. Veríme, že aj tento krát Vás zaujme a obohatí. Nájdete v ňom štúdiu o inkluzívnom vzdelávaní v materskej škole a na ňu nadväzujúci príklad dobrej praxe z inkluzívne orientovanej materskej školy na Islande - „krajine polárnych líšok a inkluzívnych škôlok“. Dozviete sa tiež viac o činnosti a vízií Slovenskej Alzheimerovej spoločnosti a predstavujeme Vám aj zaujímavé reflexie kníh od študentov liečebnej pedagogiky. Ich výber určite stojí za prečítanie.

Blížia sa vianočné sviatky. Sú časom spojenia s blízkymi a tiež príležitosťou sa „vrátiť k sebe“, ak nás okolnosti alebo tlak života od nás samých vzdialili. Prajeme nám všetkým, aby sa nám to (po)darilo a aby sme sa v zručnosti „zostávať so sebou“ upevňovali aj v novom roku. Nech nám prinesie čo najviac pozitívnych a obohacujúcich chvíľ...

Pavol Janoško
zodpovedný redaktor

INKLUZÍVNE VZDELÁVANIE V MATERSKEJ ŠKOLE

INCLUSIVE EDUCATION IN KINDERGARTEN

Timea Lelovič

Pedagogická fakulta, Univerzita
Komenského v Bratislave

Katedra liečebnej pedagogiky

E-mail: tothova.tim@gmail.com

Abstrakt: Výskumná štúdia umožňuje náhľad do kvalitatívneho výskumu (2021), ktorý bol zameraný na inkluzívne vzdelávanie v prostredí materských škôl. V pilotnej fáze bola zameraná na lepšie spoznanie „dobrej inkluzívnej praxe“ prostredníctvom kvalitatívnej analýzy praxe proinkluzívnych materských škôl u nás i v zahraničí (Poľsko, Maďarsko, Česká republika, Rakúsko). V druhej fáze sa výskum zaoberal individuálnymi životnými situáciami štyroch vybraných detí. Boli vypracované ich prípadové štúdie. Následne boli identifikované podporné vplyvy pre inkluzívne procesy v rámci štyroch nosných tém: komplexnosť, kontinuita, rovnocenná participácia a sebaúčinnosť. Tieto štyri fenomény boli v závere využité pre focus group heterogénnej skupiny odborníkov z praxe. Jej cieľom bolo overenie validity získaných dát. V závere bol navrhnutý metodický materiál pre podporu inklúzie v praxi.

Kľúčové slová: proces inklúzie, materská škola, úlohy odborníkov, príklady dobrej praxe.

Abstract: The research study provides an insight into qualitative research (2021), which was focused on inclusive education in the environment of kindergartens. In the pilot phase, it was aimed at better understanding

"good inclusive practice" through a qualitative analysis of the practice of pro-inclusive kindergartens here and abroad (Poland, Hungary, Czech Republic, Austria). In the second phase, the research dealt with the individual life situations of four selected children. Their case studies were developed. Next, supporting influences for inclusive processes were identified within four supporting themes: complexity, continuity, equal participation and self-efficacy. In the end, these four phenomena were used for a focus group of a heterogeneous group of experts from practice. Its goal was to verify the validity of the obtained data. In the end, methodological material was proposed to support inclusion in practice.

Key words: process of inclusion, kindergarten, tasks of experts, examples of good practice.

Teoretické východiská

Aktuálnou požiadavkou inkluzívneho vzdelávania je efektívny multidisciplinárny prístup, ktorý je podmienený ochotou jednotlivých odborníkov spolupracovať a nájsť spoločné vízie realizácie inklúzie. Dôraz sa dáva na individuálny a komplexný prístup k dieťaťu v jeho jedinečnej situácii. Ale myslenie a predstavy o napĺňaní inklúzie sa môžu v praxi u odborníkov školského podporného tímu značne líšiť. Nápomocným teoretickým rámcom, ktorý súhrnne mapuje potreby a vplyvy na vývin dieťaťa v ich vzájomnom prepojení, vytvoril Bronfenbrenner (1994) na základe teórie bioekologických systémov. Bio-ekosystémová teória bola aj pre nás senzibilizujúcim konceptom pre analýzu a sumarizáciu vplyvov na vývin detí v rámci prípadových štúdií. Biosystém reprezentuje dieťa, vyvíjajúce sa v rámci komplexného systému vzťahov, na ktoré vplývajú viaceré úrovne okolitého prostredia (Berk, 2013). Okolité prostredie tvoria subsystemy: *mikrosystém* (vzťahy a interakcie v najbližšom okolí dieťaťa), *mezosystém*

(zahŕňa interakcie, spojenia a procesy medzi dvoma mikrosystémami - napríklad školou a rodinou), *exosystém* (porovnáva väzby a procesy, ktoré prebiehajú medzi dvoma alebo viacerými nastaveniami ekologického systému, z ktorých minimálne jedna priamo nezahŕňa vyvíjajúcu sa osobu, no nepriamo ovplyvňuje procesy a nastavenia, ktoré na ňu priamo vplyvajú. Napríklad je to vplyv pracovného vyťaženia rodiča na jeho čas trávený s dieťaťom). *Makrosystém* ako najvzdialenejší systém v modeli *teórie ekologických systémov* reprezentuje kultúrne hodnoty, zákony, zvyky, zdroje a životné možnosti (Bronfenbrenner, 1994). Dôležitosť vplyvu makrosystému na vnútornejšie štruktúry systému Berk (2013) zdôvodňuje príkladom krajín, kde sa vysoká životná úroveň spoločnosti premieta do nižších štruktúr systému – napríklad vysoký štandard pracoviska rodiča (exosystém) poskytuje benefity, z čoho profituje aj dieťa v zmysle priaznivého nastavenia podmienok a možností pre vývin. Bronfenbrenner (1994) v rámci svojej modifikovanej *bio-ekologickej teórie* označil vývin ako spoločný produkt štyroch určujúcich vlastností: 1. proces, 2. osoba, 3. kontext a 4. čas (*PPCT: Process - Person - Context - Time model*) (Ettecal, Mahoney, 2017). Vývin človeka prebieha prostredníctvom procesov postupne stále zložitejšej vzájomnej interakcie medzi aktívnym, vyvíjajúcim sa biopsychologickým organizmom a *osobami, objektmi a symbolmi* v jeho bezprostrednom vonkajšom prostredí. Aby bola interakcia účinná, musí sa vyskytovať pomerne pravidelne počas dlhších časových období (Tudge et al., 2009). Bronfenbrenner a Morris (1998 podľa Tudge et al., 2009) pomenovali trvalé interakcie v bezprostrednom prostredí ako *proximálne procesy* (hranie sa s malým dieťaťom, učenie sa novým zručnostiam,

skupinová hra a pod.). Sú kľúčovým faktorom vývinu. Keďže vývin sa uskutočňuje v úzkom prepojení na prostredie, kvalitu prostredia je dôležité skúmať a optimalizovať. Bio-ekologická teória v prospech inklúzie nazerá na každé dieťa v jeho jedinečnosti, ale tiež v komplexnosti. Pristupuje holisticky, a pedagogickú prax upriamuje na dôležitosť detailného skúmania (PPCT model) kvality a kontextu prostredia, v ktorom sa uskutočňuje vývin. V priebehu vývinu sa interakcia v prostredí sa stáva zložitejšou. Je potrebné hľadať odpovede na otázky: *Ako na danej ceste pomáha svet? Alebo v čom dieťa limituje?* (Paquette, Ryan, 2001).

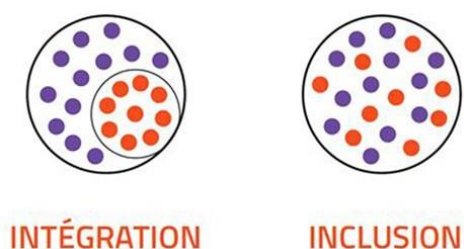
Metodológia výskumu

Náš výskum bol rozdelený na predvýskum a hlavný výskum. Cieľom predvýskumu bolo identifikovať podporné faktory/indikátory inklúzie v rámci vzorových proinkluzívnych materských škôl na Slovensku i v zahraničí. Nosnými otázkami boli: *Čo proinkluzívna prax v materskej škole vlastne znamená? Aké sú jej ukazovatele? Čo je jej dôkazom?* Dôležité bolo spoznať vzorové proinkluzívne materské školy v zahraničí i u nás a zistiť, čo pre skúsených praktikov znamená „dobrá inkluzívna prax“. Zdrojom významných skúseností bolo pozorovanie, ako ju realizujú. **Výskumný súbor** tvorilo päť proinkluzívnych materských škôl, ktoré súhlasili s participáciou na výskume (MŠ Slovensko, MŠ Rakúsko, MŠ Česká republika, MŠ Poľsko, MŠ Maďarsko a v nich vždy dve učiteľky a riaditeľ).

Použili sme **metódy**: pološtruktúrované interview, neštruktúrované priame pozorovanie edukačného procesu a prostredia materskej školy, a kvalitatívnu obsahovú analýzu - zber a analýza dát, ako aj používaných pedagogických materiálov

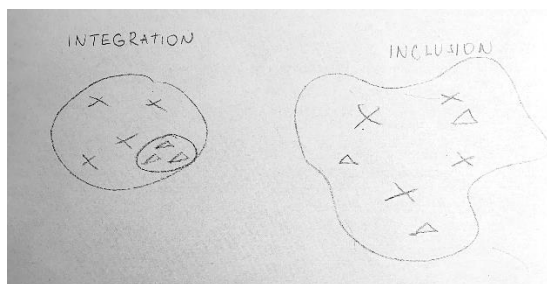
pre podporu inklúzie a inkluzívnu edukáciu (tiež fenomenologická analýza).

Záver predvýskumu dobre uvádza výrok jednej z participantiek/ psychologičky z Rakúska: „*Inklúzia si žiada zmenu na všetkých úrovniach.*“ Materská škola so snahou o inkluzívne smerovanie, musí okrem jasnej a zrozumiteľnej štruktúry svojej služby deklarovať svoju adaptabilitu a snahu o holistický prístup vo vzťahu k potrebám ktoréhokoľvek zo svojich zverencov. Na túto optiku chápania inklúzie počas interview poukázala aj učiteľka materskej školy v Rakúsku. Kriticky sa postavila k modelu inklúzie, ktorý ju znázorňuje ako vyšší stupeň integrácie (bez zmien v systéme svojho fungovania). Obr 1.

Obrázok 1- Integrácia vs. inklúzia bez zmien v systéme fungovania (Vicente-Biosca, 2016)

Svoje chápanie (Obr 2) nakreslila ako úplne iný spôsob fungovania celého systému materskej školy. Inkluzívna materská škola je postavená na schopnosti transformácie a adaptability v prospech tej potreby (dieťaťa, rodiča, odborníka MŠ), ktorá je „tu a teraz“ ako priority. Ide o dynamický a flexibilný systém.

Obrázok 2 - Schopnosť transformácie a adaptability inkluzívnej materskej školy

Na základe zistení predvýskumu sa dá konštatovať, že vzhľadom na súvzťažnosť a reciprocitu všetkých aspektov systému materskej školy – jej participantov (dieťa, rodič, odborníci), foriem práce odborného tímu a vplyvov prostredia je schopnosť adaptability a transformácie služby nevyhnutná nielen vo vzťahu k deťom, ale aj k rodičom a odborníkom. Učitelia a riaditelia v skúmaných materských školách zdôrazňovali dôležitosť prevzatia nielen individuálnej zodpovednosti, ktorú si prax vyžaduje, ale i spoločnú kooperatívnu zodpovednosť celého tímu za poskytovanie služieb (sú realizované ekosystémovo pre deti, ich rodičov, súrodencov a tiež kolegov v tíme).

Myšlienka kooperatívnej zodpovednosti bola vnímaná ako najväčšia výzva pre inkluzívne smerovanie škôl. Podobnej téme sa venoval už dávnejšie aj Rouse (2008). Zameriaval sa na charakterizovanie dobrej inkluzívnej praxe v školskom prostredí a opisoval jednotlivé výpovede učiteľov ohľadne ich vnímania vlastných úloh a zodpovedností. Z ich odpovedí vytvoril dlhý zoznam, ktorý obsahoval vyučovanie, hodnotenie, poradenstvo, administratívu, organizovanie, konzultácie s kolegami, zabezpečovanie rozvoja zamestnancov, riadenie a koordinovanie ostatných dospelých... Uviedol tiež, že (ibidem) mnohí z učiteľov sa cítili byť tlakom, ktorý spôsobila kombinácia výukových, manažérskych a poradenských kompetencií v rámci ich role. Jeden z učiteľov, ktorého autor štúdie (ibidem, s.7) uviedol, povedal: „*Do práce som prišiel so zámerom učiť deti. Teraz trávim väčšinu času s ostatnými dospelými, napríklad s kolegami asistentmi, externými službami a rodičmi. Pre takéto fungovanie som nikdy nedostal žiadne vzdelávanie, takže napriek tomu, že to akoby zvýšilo môj status, oslabilo to moju sebadôveru.*“ Kompe-

tentnosť pre efektívne vedenie edukačného procesu, zároveň potrebnú komunikáciu a kooperáciu učiteľa so všetkými potrebnými dospelými – rolovo rôznymi participantmi edukácie chápeme ako náročnú profesijnú výzvu súčasnosti. Závery predvýskumu sumarizujú otázky: *Čo? Ako? a Prečo?* robia profesionáli vzorových proinkluzívnych materských škôl pri svojej dennej snahe o inklúziu? *Čo je "dôkazom" ich inkluzívneho smerovania?*

- *Čo?* V rámci výpovedí učiteľov a riaditeľov skúmaných proinkluzívnych materských škôl sa ako dôkaz „dobrej inkluzívnej praxe“ preukázalo ekosystémové (kontextuálne) myslenie, ktoré reflektuje individualne potreby každého a sebareflexiu odborníka vo vzťahu k osobnostným charakteristikám i profesionalnej roli. Dôkazom „dobrej inkluzívnej praxe“ je tiež schopnosť vytvárať bezpečné prostredie pre dieťa i jeho okolie založené na úcte a rešpektujúcom vzťahu. Myslenie odborníkov proinkluzívnej materskej školy je prijímajúce, verí v potenciál každého, a v praxi sa pretavuje do stavania na silných stránkach, na zdrojoch, ktorými disponuje každý jednotlivec. Služba, ktorú proinkluzívna materská škola vidí ako svoju zodpovednosť, je orientovaná ekosystémovo, teda podporuje dieťa, pričom systematicky intervenuje aj u osôb v jeho bezprostrednom okolí (rodičia, participujúci odborníci) a posilňuje ich v kontexte ich individuálnych daností. Odborníci majú jednotnú víziu, v ktorej sú podporovaní a zapájaní do jej kreovania. Každý v tíme je rovnocenný. Celý tím komunikuje jednotne a zrelo smerom k dieťaťu i k rodičovi. Materská škola sa ako komunita snaží komunikovať svoju otvorenosť a prijímajúcu atmosféru. Napriek snahám o inklúziu sú odborníci materskej školy sebareflektujúci a chápu ju ako proces, nie ako dosiahnutý cieľ.

- *Ako?* Učitelia a riaditelia za proinkluzívne označili tie edukačné pomôcky a hračky, ktoré nemajú správne, alebo iba jedno riešenie (PERTRA, Radosza's ring, pomôcky pre percepciu, pri ktorých môže byť dieťa rôzneho veku vždy úspešné, bábky, rozprávky "šité na mieru" a ich dramatizáciu, kartičky s emóciami). Nad pomôckami rozmýšľali v zmysle ich širokého potenciálu a využiteľnosti pre potreby všetkých detí v triede, nielen u detí s rizikami vývinu (metóda TEACCH pre deti s PAS je využívaná ako pomôcka aj pre deti v adaptačnom procese). Uprednostňovali vekovo zmiešanú skupinu detí, preferovali prvky Montessori a integrované terapie (individuálne aj skupinové pre všetky deti), ktoré mali edukačný aj terapeutický charakter. Do veľkej miery sa venovali individuálnej diagnostike – "mapovaniu" toho, kde sa vývinovo dnes dieťa nachádza, čo je jeho potrebou, čo preferuje pri učení i pri hre. Mali vytvorený systém komunikácie s rodinou dieťaťa (zošit dieťaťa), v ktorom komunikovali o stave a preferenciách dieťaťa aj v domácom prostredí, prepájali informácie s intervenciou v materskej škole a ponúkali rodičom stratégie pre prácu doma. Riaditelia dbali o mapovanie tých opatrení, ktoré udržiavali motiváciu a "well being" zamestnancov. Prostredníctvom zjednocujúcich symbolov (odznak "TRUDI", Rakúsko, motivačné odkazy a kartičky na zdieľanie situácii s dieťaťom) udržiavali jednotnú proinkluzívnu víziu a prijímajúci charakter materskej školy. Odborníci poskytovali podpornú službu aj pre širšiu rodinu dieťaťa a boli otvorení komunite (*ergoterapia a fyzioterapia, psychologické a psychoterapeutické služby, klinicko-psychologickú diagnostiku, služby pre rodiny detí so znevýhodnením, poradenstvo pre rodinných príslušníkov, relaxačné skupiny pre rodičov aj*

príbuzných – autogénny tréning matiek, kreatívne stretnutia pre súrodencov). Toto uplatňovalo v Rakúsku.

- *Prečo?* Participanti predvýskumu počas interview opisovali svoj príbeh, udalosť alebo životnú situáciu, kedy sa oni sami stretli s vylúčením, pocitom segregácie, inakosti. V príprave budúcich proinkluzívnych odborníkov zvyrazňovali dôležitosť vlastnej skúsenosti, pozitívnych vzorov učiteľov i riaditeľov) a sebarozvojových kurzov, ktoré odborníka (alebo študenta) dávajú do role dieťaťa. Tak mu poskytnú skúsenosť a možnosť identifikovať sa s tým, čo v rôznych situáciách a za rôznych podmienok môžu zažívať deti v triede. Tiež bolo zrejmé, že každá škola má rozdielne zodpovednosti vzhľadom k individuálnym charakteristikám jej zverencov. Skúsenosť je hodnotnejšia ako teoretické vzdelávanie o inklúzii.

Podporným je aj zdieľanie subjektívnych skúseností „dobrej praxe“ medzi praktikmi, a ponuky kurzov/workshopov pre učiteľov, kde môžu tvoriť, zažívať si rolu dieťaťa, a tým sa stávať senzitívnejšími na jeho potreby. Aj pre študenta je potrebné rozšírenie ponuky praxe na zariadenia mimo školského prostredia (krízové centrum pre matky s deťmi, domov sociálnych služieb, a pod.), aby vnímali aj súvislosti. Realizácia predvýskumu pomohla objasniť, akú podobu, rolu a vplyv môže mať materská škola ako aspekt mikrosystému a zároveň mezosystému (spolupráca rodiny a materskej školy) na vývin dieťaťa, jeho schopnosť rásť, učiť sa, byť úspešným a zažívať prijatie. Realizácia výskumu v teréne pomohla objektivizovať doterajší pohľad na prax. Zároveň pomohla špecifikovať cieľ, výskumný súbor a metódy v rámci hlavného výskumu, ktoré mali potenciál zachytiť dosah vplyvov u konkrétnych detí so zachytenými rizikami

vývinu komplexne - od analýzy vnútorného biosystému až po vonkajší makrosystém.

Hlavný výskum bol zameraný na pomáhajúce faktory i bariéry inkluzívneho procesu v bežných materských školách. Bol realizovaný formou analýzy prípadových štúdií konkrétnych detí s rôznymi zachytenými vývinovými rizikami. Parciálnym cieľom bolo identifikovať vývinové vplyvy a vzájomné vzťahy medzi jednotlivými ekologickými systémami u konkrétnych detí. Subjektmi hlavného výskumu boli v prvej fáze získavania výskumných dát tri matky štyroch detí (jedna prípadová štúdia sa týkala dvojčiek) vo veku od 6-8 rokov, ktorých individuálna situácia sa v období ich dochádzky do bežnej materskej školy javila ako riziková a ich štyria učitelia z bežných materských škôl (pri dvojčkách sa zúčastnili rozhovoru naraz dve učiteľky). Z aspektu rizikových situácií vybraných detí išlo o heterogénny výskumný súbor. Zámerom bolo napriek rozdielnym príčinám rizík jednotlivých detí hľadať v konečnej fáze výskumu to podporné, čo je u všetkých detí spoločné – pre ich inkluzívne vzdelávanie v prostredí materskej školy. Individuálne interpretácie učiteľiek z materských škôl a matiek v súvislosti s ich deťmi boli spracované do kazuistík. V druhej fáze získavania výskumných dát boli posúdené v širších súvislostiach skúsenosťami šiestimi, zámerne vybranými (podľa charakteru vývinových vplyvov a rizík u konkrétnych detí) odborníkmi z praxe. Metódami zberu dát boli hĺbkové anamnestické rozhovory s matkami detí, pološtrukturované rozhovory s učiteľkami detí z ich materských škôl a focus group heterogénnej skupiny odborníkov z praxe. Ako metódy analýzy dát boli využité prípadové štúdie a fenomenologická analýza.

Výsledky výskumu

Tera V rámci každej zo štyroch nosných, sumarizujúcich kategórií: KOMPLEXNOSTI, KONTINUITE, ROVNOCENNEJ PARTICIPÁCII A SEBAÚČINNOSTI, boli analyzované a interpretované podporné vplyvy a riziká pre inkluzívne procesy v materskej škole, ktoré boli v bezprostrednej blízkosti dieťaťa a odrážali kvalitu podpory, ktorú dostávali (*mikrosystém a mezo-systém*). V závere analýzy dát boli identifikované a sumarizované tiež fenomény súvisiace s **ORGANIZÁCIOU FUNGOVANIA MATERSKEJ ŠKOLY** ako systému, ktoré sú zdanlivo „ďalej od dieťaťa“, avšak vytvárajú pre „bližšie“ inkluzívne procesy dôležité vonkajšie podmienky, ktoré majú pozitívny dopad pre sledovanie inkluzívneho edukačného cieľa v prospech všetkých jeho participantov dieťaťa – rodiča – učiteľa – iných odborníkov (exo-systém).

KOMPLEXNOSŤ POTRIEB DIEŤAŤA.

Ako podporné boli identifikované: - vnímavá/senzitívna, angažovaná a obetavá matka, - prijímajúci a obojsmerný dôverný vzťah učiteľ – dieťa, - detailné mapovanie a poznanie individuálnych preferencií a potrieb dieťaťa učiteľom, či iným participujúcim dospelým, - zámerná práca s prostredím a klímou, - využívanie špeciálnych pomôcok v prospech všetkých detí, - symbol „bezpečia a istoty“ vyplývajúci zo súdržnosti rodiny pre dieťa a jej koalíciu s MŠ, - symbol „vzájomného rešpektu“ učiteľa smerom k dieťaťu, - symbol „dôvery a prijatia“ učiteľa smerom k dieťaťu, - symbol „hodnoty a rovnocennosti“ vzájomne medzi všetkými deťmi.

Ako rizikové bolo identifikované: - osamotenie matky v rizikovej situácii, bez potrebnej podpory a pomoci, - stigmatizácia dieťaťa a súperiaci vzťah učiteľa s dieťaťom, - nepochopenie/

neprijatie zmenenej situácie s dieťaťom zo strany širšej rodiny, - nepochopenie správania a prejavov dieťaťa zo strany rovesníkov.

KONTINUITA PODPORY A POMOCI PRE KAŽDÉ DIEŤA V MATERSKEJ ŠKOLE.

Výskumné dáta z výpovedí odborníkov i rodičov umocnili dôležitosť spolupráce a kontinuity/prepojenosti podpory a pomoci všetkých mikrosystémových aktérov v prospech individuálnych potrieb detí v prostredí materských škôl a zároveň identifikovali riziká, ktoré ju v praxi narúšajú. Podporný vplyv malo: - *adresná diagnostika a intervencia pre dieťa formou úzkej spolupráce DIEŤA – RODIČ – UČITEĽ – INÍ ODBORNÍCI* vďaka prítomnosti podporných tímov priamo v materskej škole, - „*mezosystémový činiteľ*“ ako koordinátor v situácii dieťaťa, ktorá sa preň prejavila ako riziková, - *spájanie a multidisciplinárne zdieľanie rôznych aktérov vývinu detí (multidisciplinárne stretnutia, vzdelávania, besedy)*, - *prepojenie spolupráce všetkých podporných aktérov vývinu dieťaťa prostredníctvom služby včasnej intervencie*. Ako rizikové vplyvy boli identifikované: - *absentujúca spolupráca a kontinuita v praxi medzi UČITEĽMI a INÝMI ODBORNÍKMI* z externých centier, izolovane realizovaná podpora dieťaťa a jeho rodiny, - *fokus na „vyššie“ didaktické ciele bez reflexie „nižších“ zákonitostí vývinu*, - *zpracovanie odporúčaní od externých odborníkov bez komplexného/kontextuálneho zohľadnenia situácie dieťaťa s vývinovým rizikom*, - *ak je riziko dieťaťa ešte neidentifikované (nemá stanovenú diagnózu)*, rodič ostáva na situáciu a jej koordináciu sám, - *absentujúce zjednotenie v rovine rešpektujúcej a empatickej komunikácie všetkých mikrosystémových aktérov vývinu dieťaťa*.

ROVNOCENNÁ PARTICIPÁCIA MIKRO-SYSTÉMOVÝCH AKTÉROV.

Ako podporné vplyvy boli identifikované: - *systematické vytváranie priestoru pre reflexiu situácie dieťaťa a jej rizík jeho rodičom, - kontinuálne budovanie dôvery a empatická komunikácia so zachovaním hraníc a poukázaním na dôsledky vrámci spolupráce RODIČ – UČITEĽ -INÝ ODBORNÍK. Ako rizikové boli skutočnosti: - neangažovaný, neprístupný RODIČ v opozícii, s ktorým sa ťažko nadväzuje vzťah a spolupráca, a - vznik koalícií v rámci tímu (RODIČ - ODBORNÍK, RODIČ - UČITEĽ, UČITEĽ - ODBORNÍK).*

SEBAÚČINNOSŤ UČITEĽA PRI KAŽDOM DIEŤATI V MATERSKEJ ŠKOLE.

Ako rizikový fenomén sa ukázalo ak: - *UČITELIA sú pri deťoch s rizikami vývinu neistí, cítia sa nerovnocenní iným odborníkom. Naopak podporné bolo: - zdieľanie a vzájomné oceňovanie v rámci úzkej kontinuálnej spolupráce UČITEĽ - INÍ ODBORNÍCI, - ODBORNÍCI vnímajú rolu UČITEĽA v inklúzii a včasnej intervencii ako nenahraditeľnú pre prvotné zachytenie „signálov“vývinového rizika pre dieťa. Psychologička participujúca na výskume konštatovala, že: „Dobrý odborník nesmie vynechať učiteľa. Jeho pohľad je nutný, aby bola diagnostika správne urobená. Nie je to však chyba učiteľa, ak pre neho nie je vytvorený priestor. Ospravedlňujem sa za všetkých odborníkov.“*

Diskusia

Pre podporu inkluzívnych procesov v materskej škole sa javí ako dôležité a aktuálne, aby sa podporný tím rodič-učiteľ-iní odborník kooperatívne snažili o vzájomné zdieľanie a komplexnú reflexiu celej „šírky“ i „hĺbky“ potrieb jednotlivých detí. Nie všetky potreby dieťaťa sú zrejmé hneď, je veľa skrytých rizík, ktoré si vyžadujú systematický prístup a detail-

nejšiu analýzu aj v rámci nových tém, ktoré sa ukazujú ako významné pre vývin dieťaťa s presahom k jeho schopnosti rozvíjať sa, učiť sa a dosahovať svoj potenciál.

V prospech aktuálnej praxe zúčastnené subjekty avizovali potrebu systematizácie niektorých materiálov napr.: *„Keď je situácia, že rodič zatají veci o dieťati, tak je veľmi dôležité, aby tie učiteľky mali aspoň aký taký vhľad, oni nemajú pokryť vedomosti iných odborníkov, ale potrebujú mať nejaký nástroj, čo ich scitlivo, že si tie veci všimnú, pomenujú a potom pošlú k tomu odborníkovi. V dnešnej dobe je nevyhnutné, aby nejaký ten nástroj mali. A potom je tam ďalší problém, že potom to odsledované povedia tým rodičom, ale oni to zo svojej pozície nemajú ako dokázať, lebo ten rodič sa obrní a povie: „A čo si vy myslíte, že moje dieťa je také a také? Čo vy mi idete rozprávať, vy ste len učiteľka.“ Takže tie pani učiteľky by potrebovali niečo rukolapné, naozaj nejaký nástroj, ktorý by tým rodičom nastavil zrkadlo, že to naozaj treba riešiť.“ (LP2).* Výskumné zistenia poukazujú na potrebu vypracovať metodický materiál, ktorý by podporoval aktuálnu prax v materských školách. Optimálne by bolo, keby vychádzal z konštruktu štyroch identifikovaných hlavných kategórií. Úvodná časť metodického materiálu zameraného na podporu inkluzívnych procesov v materskej škole potrebuje teoretické objasnenie termínu **KOMPLEXNOSŤ** s využitím teórie bioekosystémového rámca Bronfenbrennera. Podporný tím v materskej škole by mohol mať vďaka teórii zjednotenú predstavu/rámec možnej „šírky“ (jednotlivé štruktúry ekosystémového rámca bio – až makrosystém) a „hĺbky“ (proximálne procesy – charakteristiky osôb, objektov a symbolov) vplyvov, ktoré sú súčasťou života dieťaťa. Praktickými materiálmi, ktoré podporujú komplexné, proinkluzívne

uvažovanie a analyzovanie situácie detí sú 1. podrobná vstupná anamnéza dieťaťa (napr. dotazník pre zachytenie rizík u dieťaťa - využívajú ho napr. v Poľsku) a 2. štruktúra bioekosystémového rámca, ktorá svojou názornosťou obsahovo vymedzuje diagnostické stretnutia podporného tímu materskej školy, a je pomocou pri hierarchizácii krokov podpory dieťaťa ako aj pri identifikácii rolí tých, ktorí budú tieto kroky realizovať.

Záver

„*Reaching the Hard to Reach*“ (v preklade „Zachytenie tých, ktorých je ťažké zachytiť“) bol názov trojročného projektu zameraného na vytváranie inkluzívneho prostredia, na ktorom spolupracoval aj Mel Ainscow (2020), jeden z autorov Indexu inklúzie. Jedným z jeho hlavných cieľov projektu bolo reagovať na rozmanitosť detí inkluzívnym spôsobom, aktívnym zaangažovaním do realizácie projektu a „mapovania“ situácie v škole všetkých potrebných participantov vrátane detí samotných, aby už žiadne dieťa neostalo nepovšimnuté a na okraji záujmu. Práve systematicky napĺňať tento cieľ musí byť v prostredí škôl prioritou. Prílišné sústreďovanie sa na riziká „biosystému“, s ktorými sa dieťa rodí (symptómy diagnózy), môže odvádzať pozornosť pomáhajúcich odborníkov vrátane učiteľov od iných dôležitých vplyvov z prostredia, v ktorom sa uskutočňuje vývin dieťaťa. Často práve skryté skúsenosti v jeho živote môžu byť hľadanou príčinou jeho ťažkostí v učení alebo správaní.

Realizovaný výskum bol jedným z impulzov pre uvažovanie o praktickej podpore inklúzie u nás. Vznikla publikácia (Janoško, 2020) s uvedením do problematiky vytvárania inkluzívneho spoločenstva v školách a školských zariadeniach. Autori sa zaoberali

využívaním potenciálu hry, činností (Horňáková, s. 53-72, a 169-198), pohybu (Vodičková, s. 73 – 92) výtvarného umenia (Ľulák Krčmáriková, s. 93-112), hudby (Habalová, s. 113-150) a dramatizácie (Tothová, s. 151-168). Nie je dôležité robiť všetko, ale treba nájsť takú formu podpory pre deti, kde dostanú príležitosti, ktorým sa budú mocť radostne a spoločne venovať a ktoré ich posunú dopredu.

Použitá literatúra

AINSCOW, M. 2020. *Promoting inclusion and equity in education: lessons from international experiences*. Nordic Journal of Studies in Educational Policy. 2020, 6:1, s. 7-16.

BERK, L. 2013. *Child development*. 9. vyd. Upper Saddle River, N.J. ; London: Pearson, 2013. s. 26-28.

BRONFENBRENNER, U. 1994. Ecological models of human development. In *International Encyclopedia of Education*. Oxford : Elsevier, 1993. s. 37 – 43.

ETTECAL, A. – MAHONEY, J. 2017. Ecological Systems Theory. In *The SAGE Encyclopedia of Out-of-school learning* [online]. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2017 [cit. 2019-12-29] Dostupné z: doi: 10.4135/9781483385198.n94. ISBN 9781483385211.

JANOŠKO, P. a kol. 2020. *Učiace sa spoločenstvo, výzva pre inkluzívne vzdelávanie*. Bratislava: PdF UK v BA. 195 s.

PAQUETTE, D. – RYAN, J. 2001. Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory. In *National-Luis University* [online]. 2001. [cit. 2020-01-06]. Dostupné z: http://dropoutprevention.org/wp-content/uploads/2015/07/paquetteryanwebquest_20091110.pdf.

ROUSE, M. 2008. Developing Inclusive Practice: A Role for Teachers and Teacher education? In *Education in the North* [online]. 2008, vol. 16, no.1 [cit. 2020-02-03]. Dostupné z: <https://abdn.pure.elsevier.com/en/publications/developing-inclusive-practice-a-role-for-teachers-and-teacher-edu>.

TÓTHOVÁ, T. 2021. *Inkluzívne vzdelávanie v materskej škole : Dizertačná práca*. Bratislava : Univerzita Komenského. 2021. 212 s.

V KRAJINE POLÁRNYCH LÍŠOK A INKLUZÍVNYCH ŠKÔLOK

podnázov:

Skúsenosť liečebnej pedagogičky
v podpornom tíme islandskej škôlky

Alžbeta Hortová

liečebná pedagogička

MŠ Idavöllur, Island

E-mail: betkahortova@gmail.com

Chcela by som sa s vami podeliť o to, ako sa plní môj sen o skúsenosti liečebno-pedagogickej práce v krajine, kde je systém podpory a inklúzia úspešnou celospoločenskou snahou už niekoľko desaťročí. Po šiestich mesiacoch ako au-pair v rodinke na juhu Islandu som sa koncom januára tohto roku presťahovala do severského mestečka Akureyri a začala pracovať ako liečebný pedagóg v podpornom tíme v škôlke Idavöllur.

Pracujem v krajine s tisícročnou históriou demokracie. Je to malá spoločnosť s menším počtom obyvateľov, než má Bratislava, no na ostrove približne dvakrát väčšom než Slovensko. Uprostred Atlantiku, v mestečkách s malými komunitami a silnými väzbami, odkázaní vysporiadať sa s vrtochmi počasia a nepredvídateľnými pohybmi litosferických dosiek Islandčania vyrástli v kreatívny a odolný národ s vysokou mierou vzájomnej dôvery a angažovanosti. Zároveň ich charakteristickú bezstarostnosť vystihuje motto *Petta reddast*, všetko bude nakoniec dobre a netreba sa zbytočne starosť. Už niekoľko desaťročí na Islande prebieha systematická snaha o inklúziu a jej ovocie mám možnosť sledovať aj v mojej práci.

Naša škôlka je pripravená prijať všetky deti – a inkluzívne sú na Islande všetky škôlky. Keď som prvý deň prechádzala triedami v mojej novej práci, zapôsobila na mňa atmosféra pokoja a slobody. Deti v najstaršej triede sa hrali v skupinkách, okolo nich boli štyria učitelia, pozorní, prítomní a dávajúci priestor. K pokojnému duchu škôlky prispieva kultúra školy na čele s prístupom našej riaditeľky, plným dôvery, slobody a podpory. Škôlky v Akureyri sú inšpirované filozofiou *Reggio Emilia*, od priestoru s „námestím“ – veľkou sálou prepájajúcou všetky triedy, ktorá slúži aj ako jedáleň, cez umelecké kútiky, kde každý deň vznikajú tvorivé projekty detí pod vedením výtvarných umelkýň, až po rešpektujúci prístup, dôraz na potenciál detí a podporu k seba-účinnosti. Tri kľúčové hodnoty Idavöllur sú *rešpekt*, *kreativita* a *pohoda* (well-being). *Slow pedagogy* prístup, ktorý upriamuje pozornosť na význam prítomného okamihu a na vnímavosť na tempo, rytmus a záujem dieťaťa, výrazne dopĺňa tieto faktory. Naša škôlka je v tomto meste charakteristická aj svojou multikulturalitou, pretože máme veľmi veľa detí z rodín so zmiešanou alebo celkom inou ako islandskou národnosťou.

V Idavöllur pracuje okolo 50 zamestnancov na rôzne úväzky, detí je okolo 100 rozdelených podľa veku do piatich tried. Na Islande všeobecne začínajú v škôlke veľmi skoro, už od prvého roka, roka a pol. Na základnú školu odchádzajú tak, aby počas prvej triedy dovŕšili šiesty rok. Okrem pedagógov v triedach sa deťom venuje náš podporný tím, ktorý momentálne tvorí šesť zamestnancov. Mali sme psychologičku, špeciálnych pedagógov, na Islande je rozšírená aj profesia vývinového terapeuta, no momentálne je vedúca nášho tímu ergoterapeutka a súčasťou tímu sú pedagógovia so skúsenosťami s prácou v rôznych školách a zariadeniach. Náš tím

úzko spolupracuje aj s podporným tímom mesta. Ten tvoria odborníci, ktorí nám a ostatným škôlkam v meste poskytujú konzultácie, prídu na pozorovania, spolupracujú na diagnostike a pod. Takisto do siete podpory prispieva aj oddelenie sociálnych vecí, ktoré so škôlkou spolupracuje, pokiaľ je u nás napr. dieťa v náročnej rodinnej situácii. Pri spolupráci mesta, pedagógov v škôlke, nášho tímu a rodičov vzniká celkom prepojený a zmysluplný podporný systém včasnej starostlivosti.

V našom tíme pracujeme najmä s deťmi so špeciálnymi potrebami, no sme k dispozícii pre všetky deti, ktoré potrebujú podporu. Máme niekoľko detí, ktoré sprevádzame počas celého dňa v škôlke, napr. deti s autizmom či zmyslovým znevýhodnením. Venujeme sa aj deťom, ktoré potrebujú podporu vo vývine, cielenými aktivitami a tréningom zručností v určitých častiach dňa, takisto organizujeme terapeutické aktivity pre triedy a väčšie skupiny detí. Zameriavame sa napr. na motoriku, reč a komunikáciu, emočný vývin, sociálne zručnosti, sebavedomie, hrový tréning, relaxáciu, senzorickú integráciu, či nácvik činností bežného dňa. V tíme si deti takpovediac rotujeme, teda nie sme s jedným dieťaťom celý deň, ale striedame sa medzi deťmi v triedach v štyroch časových blokoch denne. Veľmi sa nám takýto systém osvedčuje a svoje pozorovania a poznámky si zapisujeme po každom bloku do zdieľaných dokumentov v tíme.

Spolupráca medzi všetkými aktérmi v živote škôlky je pekne ilustrovaná proaktivitou našich paní kuchárov. Skutočne myslia na všetky deti. V ich mrazničke je vždy nejaká jednoduchá verzia obeda, ktorú naše deti s autizmom vítajú pokiaľ v daný deň nie sú schopné zjesť to, čo ostatné deti, prípadne im

z vlastnej iniciatívy upravia denné jedlo, a ponúknu ho bez posýpky či nezmiešané. Podobne, keď sa u nich zastaví chlapec s autizmom, ktorého fascinuje sledovať točiace sa veci, spravia mu deň tým, že naplnia a zapnú práčku.

Bežný deň liečebnej pedagogičky v Idavöllur začína raňajkami spolu s deťmi. Je to skvelý priestor, kde sa stretávajú deti medzi ročníkmi, rozprávajú sa a budujú vzťahy. Môj program sa väčšinou posúva po dvojhodinových blokoch, v ktorých mám na starosti jedno až dve deti. Sprevádzam ich programom v ich triede a podporujem ich pri fungovaní v kolektíve. Často si brávam jedno alebo skupinku detí na výchovno-terapeutické stretnutie, kde pracujem najmä s hrou, hudbou a príbehmi. Vo svojej komunikácii s deťmi veľmi využívam obrázky, ktoré sú akoby jazykom celej škôlky – majú ich na svojej kľúčienke všetci učitelia každé ráno si nimi triedy vizualizujú denný program a deti so špeciálnymi potrebami, ako aj deti z inojazyčných rodín, sú v prostredí s takouto vizuálnou podporou ľahšie zahrnuté do všetkého, čo sa deje.

Prvé mesiace po nástupe do Idavöllur som najviac pracovala s päťročným dievčatkom s autizmom, ktoré malo veľký zmysel pre humor a nákazlivé sebavedomie. Nazvime ju Lea. Bola veľmi verbálna a hovorila plynule po anglicky. Keď bolo treba ísť z voľnej hry do triednej aktivity, ísť sa obliecť na hru von, Lea sa utekala schúliť do kúta alebo začala kričať, plakať či kopať. S vizuálnou podporou obrázkov boli pre ňu momenty zmeny aktivít či prostredia viacej predvídateľné. Po čase si Lea začala budovať priateľstvo s dvoma kamarátkami v triede. Hrali sa spolu po anglicky, väčšinou si hneď ráno utekali spolu maľovať a často ma prizvali do svojej hry. Vďaka môjmu vzťahu s Leou som sa stala akousi sprievodkyňou a pozorovateľkou

tejto skupiny a často som prirodzené situácie v hre využívala ako materiál pre naše terapeuticko-výchovné stretnutia. Priateľstvo s týmito dievčatami sa po niekoľkých týždňoch stalo pre Leu veľkým zdrojom pohody a bezpečia a jej dni v škôlke vo všeobecnosti zvládala hladšie. Učila sa veľmi veľa o emóciách a reakciách iných ľudí. Iné dievčatko z tejto skupiny bolo emočne veľmi zrelé na svoj vek, a jej reflexie mali obrovský prínos do našich stretnutí. Vedela Lei povedať, keď ju zranilo niečo, čo Lei prišlo vtipné a „zlomila jej srdce“, alebo jej pripomenula, aby skontrolovala, aký má výraz na tvári po Leinej poznámke na jej obrázok. Takéto prirodzené prostredie na učenie bolo vzájomne obohacujúce - o širšie spektrum vnímania pre ostatné deti a tréning hry a chápania sociálnych situácií pre Leu.

Tento školský rok pokračujem v práci s mladšími deťmi a často si vďaka spomeniem na časy štúdia LP. Tou silno zdôrazňovanou rolou vnímavej prítomnosti a dôverujúceho vzťahu, ktoré predchádzajú akúkoľvek zmysluplnú intervenciu ma naše štúdium formovalo a pripravovalo, aby som mohla byť týmto deťom akýmsi sprievodcom v dennodenných bojoch a radoostiach. Byť pri a byť spolu, najprv pochopiť, a potom vychovávať – princípy, ktorými nás prof. Horňáková a ostatní pedagógovia vyzbrojovali do toho, čo podľa mňa liečebákov robí tým, čím sme. Pripravovaním prostredia na primerané výzvy a učenie sa, nasledovaním záujmu dieťaťa a snahou pochopiť, čo dieťa skutočne svojim správaním komunikuje sme pozvaní byť akýmisi advokátmi detí vo svete dospelých – advokátmi obohacujúceho pohľadu na spoločnú realitu z výšky stodesiatich centimetrov. A tento prínos našej profesie si pochvaľujú už aj tu, na Islande. ☺

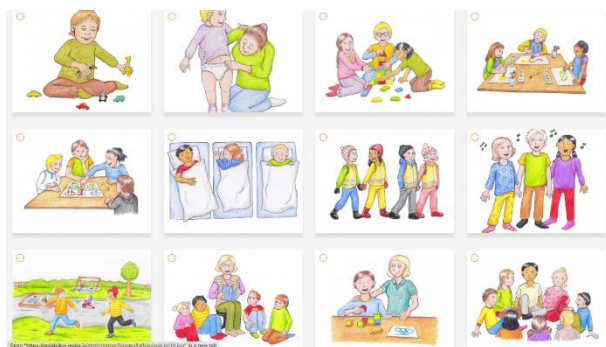
Island, s polárnou žiarou

Deti pred škôlkou

Psychomotorická aktivita

Ordaleik - obrázkový systém

Škôlka s dúhou ☺

ČINNOSŤ A VÍZIA SLOVENSKEJ ALZHEIMEROVEJ SPOLOČNOSTI

ACTIVITY AND VISION OF THE SLOVAK
ALZHEIMER'S SOCIETY

Katarína Kiseliáková

liečebná pedagogička a koordinátorka
SAS pre región východ

Slovenská Alzheimerova Spoločnosť
Dúbravská cesta 577/9
845 10 Bratislava

E-mail: spolocnost@alzheimer.sk

Založenie a história

Spoločnosť bola založená v roku 1998, čo možno považovať za jeden z míľnikov na poli Alzheimerovej choroby na Slovensku. Vzniku tejto neziskovej propacientskej organizácie predchádzalo niekoľko krokov, dôležitých pre výskum, vedu a starostlivosť o pacientov – založenie Nadácie MEMORY /neskôr Centra MEMORY, n.o. ako špecializovaného pracoviska pre diagnostiku, liečbu a vzdelávanie v oblasti porúch pamäti a demencií/, vznik Neuroimunologického ústav SAV, či prvé oficiálne stretnutie príbuzných, opatrovateľov a pacientov s Alzheimerovou chorobou na Slovensku - a to pri príležitosti Svetového dňa Alzheimerovej choroby 21. septembra 1998.

Pri zmienke o založení SAS je potrebné spomenúť jeho zakladateľa, s ktorého menom je úzko spojený začiatok výskumu na Slovensku. Prof. MUDr. Michal Novák, DrSc. patrí v súčasnosti k najvýznamnejším odborníkom na Alzheimerovu chorobu na svete. V roku 1996 založil Neuroimunologický ústav SAV ako prvú vedeckú platformu na Slovensku zameranú na boj s Alzheimerovou chorobou a

prionózy (neurodegeneratívne ochorenia mozgu - napr. tzv. choroba šialenstva kráv), ktorého bol mnoho rokov riaditeľom. V roku 1997 sa stal riaditeľom Národného centra pre molekulové inžinierstvo a biotechnológie. Stál tiež pri zrode Nadácie MEMORY (1994), ktorá v roku 2002 založila Centrum MEMORY - prvé preventívne, diagnostické, vzdelávacie centrum a špecializované zariadenie pre ľudí s poruchami pamäti a Alzheimerovou chorobou (www.sav.sk).

V roku 2022 prešla spoločnosť personálnou reorganizáciou, predsedom sa stal Prof. MUDr. Norbert Žilka, DrSc., a zároveň súčasný riaditeľ Neuroimunologického ústavu SAV, podpredsedníčkou sa stala Mgr. Mária Wirth, PhD, ktorá je zároveň aj koordinátorkou pre región západ. Vznikli pozície regionálnych koordinátorov z dôvodu efektívnejšej práce priamo v komunitách, čo prispieva k inkluzívnemu prístupu v starostlivosti o ľudí s poruchami pamäti a ich rodiny.

Ciele a poslanie

Slovenská Alzheimerova spoločnosť /SAS/ je občianske združenie na pomoc ľuďom s poruchami pamäti a Alzheimerovou chorobou. Združuje ľudí, ktorých sa ACH bytostne dotýka, a to odborníkov, pracujúcich v oblasti výskumu, prevencie, diagnostiky a terapie. Poskytuje vzdelávacie programy a odborné podujatia pre tých, ktorí majú záujem o riešenie tejto problematiky, starajúcich sa o pacientov s ACH, a teda rodiny a neformálnych opatrovateľov. Cieľom SAS je presadzovanie práv a potrieb dotknutých osôb na Slovensku, organizovanie vedecko-populárnych a vzdelávacích podujatí, vedenie príbuzných v rodinnej starostlivosti o postihnutého, propagácia najnovších poznatkov vedeckého výskumu, diagno-

stiky a možnosti liečby a šírenie informácií o ACH.

Najväčším projektom sú Kontaktné miesta. Hlavnou úlohou Kontaktných miest je poskytovať informácie do komunít, ktorých sa problematika demencií bytostne dotýka. Jedná sa o inkluzívnu činnosť, ktorej cieľovou skupinou sú samotné rodiny, ktoré sa starajú o seniora v jeho primárnom prostredí. Takto spoločnosť môže efektívnejšie spolupracovať s inými organizáciami a ambulanciami na celom Slovensku.

Projekty Slovenskej Alzheimerovej spoločnosti

Štatút *Kontaktného miesta* môže dostať zariadenie sociálnych služieb, ambulancia, úrad, či iná organizácia, ktorá poskytuje pravidelnú starostlivosť o rodiny formou podporných alebo vzdelávacích programov alebo špecializovaného poradenstva. Funkčných Kontaktných miest je momentálne na Slovensku 8 a to v Bratislave, Košiciach, Banskej Bystrici, Banskej Štiavnici, Rožňave, Leviciach, Piešťanoch a vo Svidníku. S Kontaktnými miestami spolupracujú regionálni koordinátori, ktorí im poskytujú podporu, informácie a pomáhajú pri vzniku nových.

Okrem Kontaktných miest zriaďuje SAS aj *Infobody*, ktorých úlohou je propagovať jej činnosť formou letákov, či príručiek. Podporné skupiny majú za úlohu poskytnúť rodine a neformálnym opatrovateľom praktické i odborné informácie týkajúce sa všetkých aspektov starostlivosti o seniora, ale taktiež emocionálnu podporu, či psychologické poradenstvo. Počas roka 2022 sa na podporných skupinách zúčastnilo spolu 546 participantov.

V rámci týchto projektov bolo v roku 2022 poskytnuté Individuálne poradenstvo 66-tim rodinám, a to telefonicky, mailom alebo

online. Práca v online priestore sa stala čoraz prirodzenejšou a veľmi používanou, najmä od roku 2020, kedy reštrikcie v rámci pandémie COVID-19 boli veľmi prísne a dopyt po online poradenstve pre rodiny, ktoré sa starajú o pacienta s demenciou v domácom prostredí bol omnoho vyšší.

Na Slovensku boli v réžii SAS zriadené *Požičovne kognitívnych pomôcok*. Prvá vznikla pri Kontaktnom mieste Spoľach, n.o. v Banskej Bystrici, kde si prevažnú časť pomôcok vyrobili dobrovoľníci sami. Ďalšie požičovne vznikli za podpory financií z rôznych grantových programov. V Bratislave je to požičovňa s názvom Kognifit, za podpory Nadácie Henkel Slovensko. V Košiciach nesie požičovňa názov Kognisense - projekt č. 001/2023/MPR podporeného Nadačným fondom Magna spravovaného Karpatskou nadáciou. Požičovne kognitívnych pomôcok disponujú pomôckami, hrami a multisenzorickým materiálom, ktorý je vhodný pre prácu so seniormi, napríklad na posilnenie kognitívnych funkcií mozgu - tréning pamäti, koncentrácie, orientácie, či udržiavanie slovnej zásoby. Slúžia verejnosti a fungujú na podobnom princípe ako knižnice.

Momentálne v Bratislave a okolí prebieha projekt *Rozjasnite si svoju myseľ a srdce s blízkymi a priateľmi* SPOMÍNANÍM – TANCOM – KREATÍVNOU ČINNOSŤOU za finančnej podpory hlavného mesta SR Bratislavy. Cieľom projektu je vytvoriť tematické stretnutia, kde prostredníctvom pohybu, tvorivej činnosti a spomienok je možné doceliť prehĺbenie empatie a odbornosti pre budúcich pracovníkov v sociálnej oblasti ako aj osoby starajúce sa o svojho blízkeho. Cieľom tematických stretnutí je vytvorenie priestoru pre posilnenie sebavedomia a sociálneho statusu v spoločnosti, medzigeneračných vzťahoch ako aj nahliadnutie na blízkeho

inou optikou a uvoľnenie nahromadeného napätia zo starostlivosti. Prínosom projektu bude vytvorenej komunity neformálnym spôsobom aj po ukončení projektu.

Pravidelné kampane a odborné podujatia

Týždeň mozgu /Brain awareness week/ je celosvetová osvetová kampaň, ktorú spravuje nadácia Dana foundation v Spojených štátoch amerických, a je zameraná na povedomie z oblasti výskumu, týkajúcich sa fungovania ľudského mozgu, starostlivosti oň, prevencie pred ochoreniami mozgu, či porúch pamäti a demencií. Týždeň mozgu sa uskutočňuje vždy druhý marcový týždeň v roku, a počas tejto doby prebiehajú na celom svete verejné workshopy, prednášky a diskusie s neurovedcami, trénermi pamäti, lekármi a mnohými ďalšími odborníkmi. V roku 2022 sa na Slovensku pod záštitou SAS zapojilo do kampane vyše 7500 participantov vrátane materských a základných škôl a prihlásilo sa 59 partnerských organizácií.

Alzheimer Slovensko je odborné podujatie, prioritne realizované pre príbuzných a rodinných opatrovateľov, ktoré sa pilotne konalo online v roku 2022. V máji 2023 bolo realizované v Banskej Bystrici, kde sa zúčastnili zástupcovia Kontaktných miest a miestnej odbornej komunity. V programe nechýbala moderovaná diskusia so psychológom, diskusia o potrebách rodín a pacientov s demenciou v jednotlivých regiónoch Slovenska, či prednáška o mobilnej aplikácii, ktorá má za úlohu rozpoznať včasné príznaky Alzheimerovej choroby. Toto odborné podujatie putovné a v roku 2024 bude realizované v Košiciach.

Alzheimer Fórum je medzinárodná vedecká a odborná konferencia; konala sa

v roku 2022 online pri príležitosti Svetového dňa Alzheimerovej choroby, a to 21. septembra, zúčastnilo sa jej 50 participantov. V roku 2023 sa konalo v Ružomberku a jej cieľom bolo informovať o inovatívnych prístupoch z oblasti včasnej diagnostiky a terapie. Táto konferencia nadviazala na sériu konferencií s názvom Nefarmakologické metódy a prístupy v liečbe demencií.

Medzinárodná spolupráca a členstvo

SAS je členom ADI - Alzheimer's Disease International a AE - Alzheimer Europe. V minulosti sa členovia spoločnosti aktívne aj pasívne zúčastňovali na odborných konferenciách, ktoré tieto organizácie realizovali napríklad v Thesalonikách, Luxembourgu a podobne. SAS je aktívnym členom Alzheimer Europe. V roku 2023 vznikol poradný orgán pre aktualizovanie európskej legislatívy týkajúcej sa Alzheimerovej choroby. Tvoria ho členovia rodín, ktoré majú doma pacienta s demenciou. Do tejto rady bol nominovaný zástupca za Slovensko, ktorý bol zvolený s dvojročným mandátom, Mgr. Peter Banda, PhD. Aj tohto roku sa spoločnosť aktívne zúčastnila na konferencii v Helsinkách s posterovým príspevkom, ktorý si pripravila Mgr. Katarína Kiseľáková, Ing. Gabriela Kalafusová, tajomníčka SAS sa aktívne zúčastnila Správnej rady AE.

Symbol kampaní

Symbolom kampaní je fialová stužka. Hovorí sa, že fialová farba je farbou duchovna, spirituality, kreativity, ale aj fantázie. Stimuluje predstavivosť a harmonizuje energiu. Alzheimerova choroba je pre nás v mnohých smeroch tajomná. Ťažko sa identifikujú spúšťače, je charakteristická svojou plazivosťou a mnohokrát nevieme identifikovať jej

včasné symptómy. Komunikácia so starým dezorientovaným človekom je istým spôsobom kódovaná a bežný človek jej nerozumie. Slovenská Alzheimerova spoločnosť sa preto zameriava aj na starostlivosť a vzdelávanie o rodinných príbuzných, pretože oni sú najčastejšie kontaktnými a najbližšími osobami budúcich pacientov.

Vízia

Našou úlohou je sprostredkovať čo najkomplexnejšie informácie o problematike demencií, obzvlášť zameraných na Alzheimerovu chorobu. Dôležitosť včasnej diagnostiky, nefarmakologických prístupov, farmakologickej liečby, ale aj preventívnych aktivít zdôrazňujeme v kampaniach a na odborných podujatiach. Snažíme sa ľudí sieťovať, máme spolupráce so psychiatrami, psychológmi, liečebnými pedagógmi, všeobecnými lekármi, neuroológmi, úradmi sociálnych vecí a pod. Prikladáme veľký význam pozdvihnutiu povedomia a tomto ochorení, nakoľko populácia vo svete starne a ochorenie samotné sa netýka len pacienta, ale aj jeho okolia a celej rodiny. Oficiálne štatistiky o počte pacientov na Slovensku nie sú známe, ale hovorí sa o približne 60 000 pacientoch a ďalších 150 000 príbuzných, ktorých sa Alzheimerova choroba priamo dotýka.

SAS pomaly rozbieha aj dobrovoľnícku činnosť. Už dnes máme nadviazaný kontakt so študentami Lekárskej fakulty UPJŠ v Košiciach, ktorí sú motivovaní spolupracovať na podujatiach organizovaných Slovenskou Alzheimerovou spoločnosťou, za čo sme nesmierne vďační!

INFORMÁCIE / INFORMATION

Pozývame Vás na členskú schôdzu PROLP asociácie, ktorá sa uskutoční online dňa 18.1.2024 o 18h.

Link na prihlásenie bude zaslaný členom PROLP asociácie vopred mailom.

V priloženom plagátiku uvádzame kandidátov do nového výboru asociácie.

Tešíme sa na stretnutie.

Milé členky a členovia Asociácie Liečebných pedagógov Pro LP

Pozývame Vás na schôdzu členskej rady Pro LP

Ktorá sa uskutoční **18.1. 2024 o 18:00** online prostredníctvom Microsoft Teams

Cieľom stretnutia budú voľby nového výboru Pro LP

Nenechajte si ujsť príležitosť podieľať sa na chode našej stavovskej organizácie

Link pre prihlásenie potrebný na stretnutie vám zašleme vopred mailom pred našim online stretnutím

Tešíme sa na vás

Kandidáti do výboru Pro LP - asociácie liečebných pedagógov

čestná predsedníčka: PaedDr. Monika Stupková, PhD.

predseda: Mgr. Peter Farbar

podpredsedníčka: PaedDr. Erika Kováčsová, PhD.

tajomník: Mgr. Mária Jazudeková

členovia výboru: Mgr. Pavol Janoško, PhD.; Mgr. Alžbeta Hortová; PaedDr. Alica Dekanová

spolupracujúca členka výboru: prof. PhDr. Marta Horňáková, PhD.

revízná komisia: Mgr. Lukáš Behul, PaedDr. Mária Čunderlíková

etická komisia: Mgr. et Mgr. Zuzana Yakhyayev, PhD.; Mgr. Barbora Vodičková, PhD.

ČO NAŠI ŠTUDENTI PREČÍTALI A REFLEKTOVALI

Marta Horňáková,

Barbora Maronová, Zuzana Kožlejová,

Dorka Gulyás

Pedagogická fakulta, Univerzita
Komenského v Bratislave

Katedra liečebnej pedagogiky

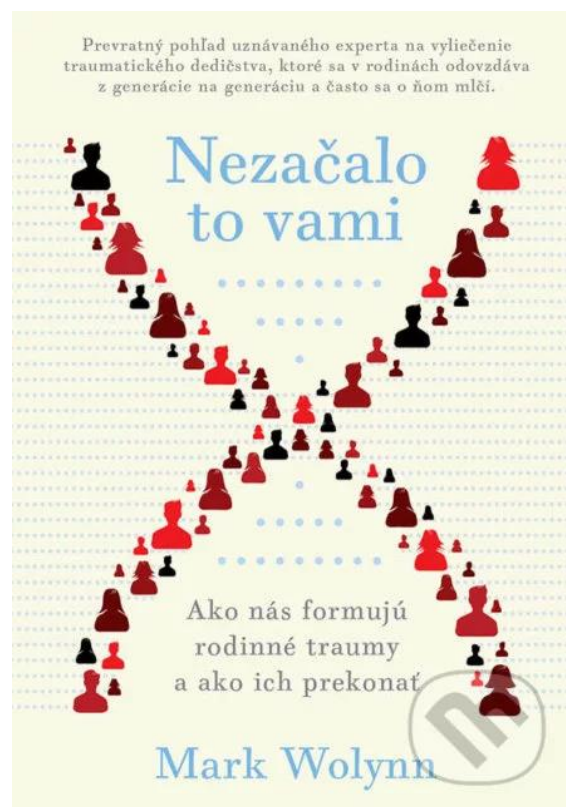
E-mail: hornakova@fedu.uniba.sk

Dostupnosť stručných informácií v digitálnych médiách, ale aj nároky na pracovné výkony a ponuky pre zábavu, menia čitateľské návyky. Málo sa číta... Na druhej strane, nepamätám si väčší výber odbornej literatúry. Po akej knihe siahnuť? Do ktorej sa oplatí investovať a uložiť si ju do knižnice? Aj tieto otázky viedli k myšlienke založenia virtuálnej knižnice k predmetom na Teamse. Každý študent tam nahrá svoje reflexiu a sprístupní pre všetkých. Objavujú sa však aj nedostatky, na ktorých treba popracovať – je potrebné zaviesť jednotný formát, sprehľadniť reflexie podľa názvu, zatriediť ich do tematických skupín, používať správne citovanie...

Touto formou Vám predstavujeme reflexie niekoľkých študentiek 1. ročníka nášho bakalárskeho štúdia. Pri štúdiu základov liečebnej pedagogiky boli vyzvaní, aby si vybrali knihu, kde sa píše o terapii a napísali krátku reflexiu o tom, čo ich oslovilo. Cieľom bolo hlbšie identifikovanie liečebnopedagogických obsahov, možnosť porovnávať, premýšľať. A samozrejme išlo aj o to, aby si popri počúvaní v učebniach našli čas na čítanie kníh, ktorých je teraz tak veľa na pulkoch kníhkupectiev a v knižniciach. Možno Vás niektoré tiež

zaujmu a siahnete po nich, ak ste ich doteraz neprečítali.

Kniha WOLLYN, M. 2020. *Nezačalo to vami*. [Eastone Books](https://www.eastonebooks.sk/), ISBN 978-80-8109-386-9. Vybrala si ju Barbora Maronová:

Mark Wolynn pracoval s jednotlivcami alebo skupinami ako terapeut viac než 20 rokov. Zaoberal sa výskumom dedičnej rodinnej traumy. Nikdy som sa s jeho tvorbou nestretla – knihu som čítala na odporúčanie, no nečakala som, že ma jej obsah natoľko osloví a zaujme. Veľká časť knihy sa zameriava na identifikovanie zdedených rodinných vzorcov – strachu, pocitov a správania, ktoré sme si nevedome osvojili, poprípade zdedili od našich predkov. Prvá vec, ktorá ma na knihe zaujala bol Markov príbeh. Kvôli očnej migréne oslepol a tak sa rozhodol nechať všetko tak a odísť do Indonézie. Meditoval, snažil sa nájsť pokoj, no upadal do väčších depresí, *pocitov beznádeje*,

samoty a skazy. Neuvedomoval si, že práve tieto slová sú jeho tajným jazykom strachu. Po troch rokoch „zrakovej výpravy“ sa stretol so šamanom, ktorý mu povedal, že jeho skutočný problém nie je spojený s očami, ale s jeho rodinou. Rozhodol sa, že po príchode domov navštívi svoju matku a otca a spoločne problém medzi nimi vyriešia. Od malička videl rodičov ako prísnych ľudí, ktorí mu neprejavovali lásku. Trvalo niekoľko mesiacov, kým sa ich vzťah obnovil a dokázali si odpustiť.

Kniha sa skladá z troch častí, ktoré sa zaoberajú: labyrintom rodinnej traumy, mapou základného jazyka a obnovením prerušeného puta. Je pretkaná príbehmi Markových klientov, ktoré ilustrujú jednotlivé typy tráum. Bolo zaujímavé čítať, ako na nás vplyvajú skúsenosti našich rodičov a starých rodičov, aj keď si ich neuvedomujeme, alebo im neprikladáme veľký dôraz. Na začiatku bol citát známych osobností: *Carla Junga, Alberta Einsteina, Judith Herman*. Po citáte nasledovalo vedecké, alebo biologické vysvetlenie odborníkov, ktorí sa danou oblasťou zaoberali. Dozvedela som sa veľa nových informácií, napríklad: ako sa na nás prenáša typ generačnej PTSD, že gény mňa, mojej mami a starej mami sú rovnaké a zároveň dedím aj ich traumy alebo aj tie pekné zážitky a ako nás dokáže v detstve ovplyvniť aj to najmenšie odlúčenie od matky.

V druhom celku je tvorenie mapy základného jazyka a ku každej kapitole sú uvedené aj cvičenia a príklady týkajúce sa základnej sťažnosti, kľúčových slov, základnej vety a traumy. Zaujalo ma, akým spôsobom môžeme odhaliť svoj základný jazyk. Pomocou týchto cvičení som mohla zistiť viac o sebe a svojej rodine.

Tretí celok sa zaoberá praktickým využitím poznatkov v praxi – vytvorenie si rodinného systému. V tomto celku vychádzali na

povrch aj výsledky príbehov Markových klientov, na základe ktorých boli zostavované aj príklady a vizuálne pomôcky.

Celá kniha mi dala nový pohľad na vzťahy a problémy v mojej rodine. Vďaka nej viac chápem to, prečo sa niekedy moji rodičia správali zvlášťne, že to nemysleli zle. Často som si pripúšťala veci, ktoré ani neboli mojou chybou a netýkali sa ma. Odporúčam ju každému, kto chce zistiť o sebe a svojich blízkych viac. Najviac sa mi páčili cvičenia, ktoré mi pomohli objasniť v niektorých oblastiach vzťahy medzi mnou, mojou rodinou a hlavne v sebe samej.

Kniha: RÖHR, H. P. 2017. *Nedostatočný pocit vlastnej hodnoty*. Citadella. ISBN 978-80-8182-063-2 zaujala študentku Zuzanu Kožlejšovú:

„Najväčšie bremeno, ktoré si ľudia vláčia svojim životom, je strach nemôcť byť takými, akí naozaj sú. Tento strach vyvolávajú skryté programy.“

Podľa pána psychoterapeuta Röhra našu vlastnú hodnotu určujú tri kľúčové faktory. Prvým z nich je náklonnosť našich rodičov k nám. Všetci v sebe nesieme tzv. posolstvá od otca alebo od matky. Kniha sa venuje najmä vzťahom, ktoré fungovali na základe požiadaviek. Medzi nich patria napríklad požiadavky musíš byť lepším, silnejším, dokonalejším a múdrejším, inak nie si vyhovujúci. To môže už od mala podkopávať dieťaťu jeho hodnotu. Ďalšie faktory sú postavenie rodiny v spoločnosti, a spokojnosť – cítiť sa dobre „vo svojej koži“. S tým úzko súvisí hodnotenie nášho vzhľadu okolím. Ideál krásy je určovaný spoločnosťou. Ak sa od neho vzdaľujeme, tak tiež narastá pocit menejcennosti.

Autor prirovnáva škodlivé správanie ku zlým programom ukrytým v našom vnútri. Nazýva ich skrytými programami, ktorých sa chceme zbaviť, ale častokrát nevieme ako. Patrí medzi nich napr. program: som neželaný, som smoliar, nie som dosť dobrý, vždy robím všetko zle. Vznikajú už v ranom detstve, kedy sa najviac formuje sebavnímanie. Kto počas tejto etapy života pociťoval nedostatok lásky alebo mu bola láska odopieraná, kto zažil psychické alebo fyzické týranie, či iné trpké zážitky, tomu sa tieto skryté programy hlboko zakódovali. Ich účinok je permanentný. V dospelosti sa ich pokúšame potlačiť, pretože si uvedomujeme, že nám narúšajú našu vlastnú hodnotu. Ale autor mal skúsenosť, že u skrytých programov platí: všetko proti čomu bojujeme, tým iba posilníme. Chvilčkami sa môže zdať, že zmizli (preto ich nazývame skrytými) alebo sa nevyvíjajú negatívnym smerom, no určité podnety ich môžu opakovane obnoviť.

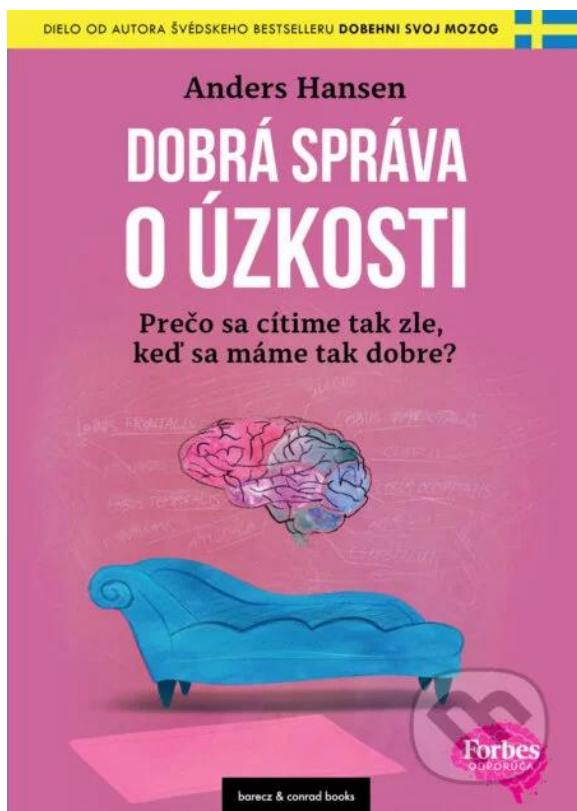
Ďalšia časť knihy sa venuje programom, ktorými sa snažíme odstrániť resp. potlačiť tie skryté. Autor ich nazýva antiprogramy. Najviac som rozumela antiprogramu výkon a uznanie. Potláča skrytý program „nie som

dosť dobrý“. V mnohých prípadoch smeruje k perfekcionizmu a vorkoholizmu. Ľudia s týmto programom majú problém s prijatím pochvál alebo im neprikladajú veľkú váhu. Veria viac negatívam ako pozitívam svojej práce. Dosiahnutie cieľa im neprináša dostatočné uspokojenie. Antiprogramov sa nedá len tak ľahko zbaviť. Ide o dlhý proces výstupov aj pádov, o začarovaný kruh, z ktorého sa možno dostávať zdlhávo a často aj bolestne.

Moju pozornosť najviac zaujala časť knihy, ktorá sa venovala narcistickému zneužívaniu detí ich rodičmi. Rodičia nevhodne tlačia na deti, aby boli najlepšie a aby dosahovali vrcholné výkony. Spravidla si neuvedomujú, ako týmto správaním vedú dieťaťu uškodiť. Môže to viesť k sociálnym fóbiám či duševným poruchám. Dieťa sa snaží im vyhovieť a dosiahnuť to, čo si želajú jeho rodičia. Avšak vôbec netuší, po čom skutočne túži a ani to nemá ako vedieť. Nie je úlohou dieťaťa napraviť nedostatočný pocit vlastnej hodnoty jeho rodičov.

Vďaka tomuto dielu som do určitej miery pochopila svoje správanie. Uvedomila som si, že za skryté naprogramovanie nenesieme žiadnu vinu. Ako povedal autor: „ide o nevyhnutnú stratégiu prežitia.“ Utvorila som si predstavu o tom, prečo sa niekto stane vorkoholikom, otrokom druhých ľudí alebo prečo je niekto uzavretý do seba. Za najväčšie pozitívum považujem, že nám autor ponúkol aj inštrukcie na zmenu. Ale aj napriek tomu, tá najťažšia časť ostáva v našich rukách. Pretože pocit vlastnej hodnoty pochádza z nášho vnútra. Teda nemôžeme očakávať, že riešenie bude prameniť od druhých ľudí. Musíme nanovo objaviť vlastnú hodnotu, ktorú sme vždy mali a aj máme. Len je potrebné ju vyhrabať „spod trosiek“, ktoré ju zasypali.

Gulyás Dorka si vybrala knihu, ktorú napísal Hansen, A., 2022. *Dobrá správa o úzkosti*. Baretz&Conrad Books. ISBN 978-80-8258-008-5.

Autor je známy švédsky psychiater. Napísal veľa kníh s tematikou mozgu a dlhé roky sa zaoberal problematikou úzkosti. V tejto ponúka vysvetlenie na otázku, prečo sa mnohí ľudia cítia tak zle napriek tomu, že sa im žije celkom dobre. Vysvetlil, že mozog bol vyvinutý tak, aby nám pomáhal prežiť. Preto sa snaží ochrániť človeka pred nebezpečenstvom. V minulosti to bolo dôležité pre našich predkov. Keď mozog zistí nebezpečenstvo, spustí signál, zrýchli sa tep, pripravuje človeka na obranu. Amygdala sa aktivuje, v tele sa uvoľnia stresové hormóny. Amygdala sa nachádza hlboko v spánkovom laloku. Jednou z jej najdôležitejších úloh je vyhodnocovať informácie prijímané cez zmysly a sledovať, či sa v našom okolí nenachádzajú hrozby.

Po každej kapitole sa nachádzajú v knihe citáty a myšlienky, ktoré pripravujú na hlavnú myšlienku a predstavujú nám novú tému. Kniha prináša čitateľom aj veľa tipov a trikov ako sa popasovať s úzkosťami a depresiou, pomáha lepšie pochopiť mozog. Hansen pridáva rôzne príbehy zo svojich skúseností, ktoré zažil so svojimi pacientmi. Kladie si rôzne otázky: Prečo šťastie nikdy netrvá večne? Bez ťažkých chvíľ by sme si nevážili tie dobré. Mňa osobne najviac upokojila myšlienka, že aj keď si myslíme, že s nami niečo nie je v poriadku, náš mozog funguje tak, ako má. Úzkosť nie je znakom slabosti, ale naopak silného mozgu. „Silné ruky unesú ťažké bremená, no silný mozog sa nedokáže vyhnúť ťažkostiam. Namiesto toho sa nás snaží zo všetkých síl udržať pri živote.“ Aj keď prídu úzkostné stavy, môžeme vedieť, že náš nervový systém plní svoju funkciu správne. Ľudské telo sa vyvinulo tak, aby prežilo a nie nevyhnutne na to, aby bolo zdravé. Mozog sa tiež vyvinul s cieľom prežitia, nie duševnej pohody. Kniha ma inšpirovala a pomohla lepšie porozumieť sebe. Teraz sa už na úzkosť pozerám v inom svetle.

Uviedla a zostavila:

Marta Horňáková, prof., PhD.

Katedra liečebnej pedagogiky

Pedagogická fakulta UK v Bratislave

INFORMÁCIE PRE PRISPIEVATEĽOV

Vážené odborníčky, vážení odborníci v pomáhajúcich profesiách.

Radi privítame Vaše príspevky k jednotlivým rubrikám časopisu: štúdie, z praxe, zo zahraničia, informácie, recenzie atď. (viď obsah prezentovaného čísla).

Uzávierka prijímania príspevkov je **priebežne!** Príspevky sú schvaľované redakčnou radou časopisu a recenzované vybratými odborníkmi. Svoj príspevok/príspevky spolu so sprievodným listom posielajte v elektronickej podobe na jeden z nasledovných mailových kontaktov:

janoskopavol@gmail.com,
viera.valastekova@gmail.com

DÔLEŽITÉ UPOZORNENIE!

**PROSÍME VÁS, ABY STE SA RIADILI
UVEDENÝMI POKYNMI PRE TVORBU
PRÍSPEVKU. V OPAČNOM PRÍPADE
VAŠE PRÍSPEVKY NEBUDEME MÔČŤ
AKCEPTOVAŤ!!**

NÁZOV PRÍSPEVKU/ TITLE OF PAPER [ARIAL
CAPITAL 14 POINT, BOLD, CENTRED]
riadok voľný / leave a space

**NÁZOV PRÍSPEVKU V AJ/ TITLE OF PAPER IN
ENGLISH** [ARIAL CAPITAL 11 POINT, BOLD,
CENTRED]
riadok voľný / leave a space

Meno autora/ov / Author Name(s) [ARIAL, 12
point, bold, centred]

Názov inštitúcie/Name of Institution [10 point,
normal, centred]

Mesto /Štát - City /Country [10 point, normal,
centred]

E-mail [10 point, italic, centred]

riadok voľný/ leave a space

Abstrakt [ARIAL 10 point, bold, centred]

*Text abstraktu by mal mať od 150 do 200 slov
(vrátane kľúčových slov), s použitím písma ARIAL
10-point including up to five keywords or key
phrases; zarovnanie vľavo*
riadok voľný/ leave a space

Kľúčové slová [ARIAL 10 point, italic, bold]:
aktuálne kľúčové slová [ARIAL 10 point, zarovnanie
vľavo]
riadok voľný/ leave a space

Abstract in English [ARIAL 10 point, bold,
centred]

*The text of the abstract should be a maximum of 200
words and written in italicized text, using ARIAL 10-
point including up to five keywords or key phrases;
aligned left*
Leave a space

Keywords [ARIAL 10 point, italic, bold]: *actual key
words* [ARIAL 10 point, aligned left]
riadok voľný/ leave a space

Text príspevku [ARIAL, 12 point, bold, riadkovanie
1,0; zarovnanie na oboch stranách]
Medzi odsekmi riadok nevynechávať, obrázky
a tabuľky označiť a očíslovať.

riadok voľný/ leave a space

Zoznam literatúry/ [ARIAL, 10 point, bold,
riadkovanie 1,0, zarovnanie na oboch stranách]
Uvádzať iba citovanú literatúru v abecednom
poradí autorov.

Vzor

FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*. Brno : Cesta,
2006. ISBN 80-7295-085-1.

STUPKOVÁ, M. Interné činitele v prevencii
syndrómu vyhorenia. In: *Revue LP*, roč. III, č. 6,
2009, s. 4-10. ISSN 1337-5563.

PRI **RECENZII** JE SPOLU S PRÍSPEVKOM
POTREBNÉ ZASLAŤ **NASKENOVANÚ TITULNÚ
STRANU** RECENZOVANEJ PUBLIKÁCIE.

